

LAUSUNTO: Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen,
VN/24520/2023

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamisesta.

Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. 157-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekodit kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveystaluuja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvammassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta

Lausunto

Diakonissalaitos ei kannata esitysluonnoksen tavoitteita, koska näkemyksemme mukaan siinä on unohdettu perusoikeudet. Mielestämme vammaislainsäädännön soveltamisen lähtökohtana tulee olla YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien sopimus. Nyt lausunnoilla olleesta soveltamisalapykälässä ei enää näy YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien sopimuksen tavoitteet kuten itsenäisen elämän ja osallisuuden edistäminen.

Hallituksen esityksen muotoilu uudeksi 2 §:ksi nostaa kynnystä vammaisen henkilön päästä vammaispalvelulain palveluiden piiriin. Hyväksytyn lain mukaan henkilöllä olisi oikeus vammaispalvelulaissa säädettyihin tavanomaisessa erityispalveluihin, kun hän ei saa tavanomaisessa elämässä tarvitsemiaan erityispalveluita säännöksessä mainittujen lakien nojalla. Esitetystä uudessa 2 §:ssä todetaan, että henkilön tulee tarvita ”välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä”. Toisaalta laissa korostetaan asiakkaan yksilöllistä tarvetta. Epäselväksi jää, miten sovitetaan yhteen yksilöllinen tarve ja tavanomainen elämä – mikä on tavanomaista elämää? Samankaltainen tulkinnallinen haaste saattaa syntyä edellytyksestä, joka liittyy henkilön elämänvaiheessa tavanomaiseen tarpeeseen. Sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, tämän lain perusteella järjestetään palveluita vammaiselle henkilölle vain, jos hänelle ei ole järjestettävissä palveluita ensisijaisen lainsäädännön mukaan ja hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen määrittely jättää merkittävän harkinnanvaran vammaisen henkilön palvelutarvetta arvioivalle henkilölle/taholle ja on siten omiaan johtamaan tulkintojen kirjavuuteen. Riskinä on myös, että arvioinnissa saa vaikuttaa paitsi palvelutarpeen arviota tekevän oma elämäntilanne, arvot ja muu vastaava asiakkaaseen liittymätön motiivi, myös hyvinvointialueen kulloinenkin taloustilanne.

Esitysluonnoksen mukaan ” Jos asiakas kokee, että sosiaalihuoltolain perusteella myönnetty palvelut eivät ole hänen palvelutarpeeseensa verrattuna riittäviä ja sopivia, hän voi hakea muutosta päätökseen. Vammaispalvelulain mukaisia palveluita myönnetään vasta, jos hyvinvointialue arvioi, että ensisijaisen lainsäädännön mukaiset palvelut eivät ole henkilölle riittäviä ja sopivia.”

Uusi laki siis korostaa palvelutarpeen arviointia ja siinä henkilölle sopiviksi ja riittäviksi arvioituja palveluita. Laki jättää palvelutarpeen arvioijalle merkittävän harkintavallan, mikä on omiaan asettamaan samantyyppisiä palveluita tarvitsevat vammaiset henkilöt keskenään

eriarvoiseen asemaan, riippuen palvelutarpeen arvioinnin tekevästä tahosta. Kun mikään selkeä kriteeri, kuten diagnoosi, ei lain mukaan tarkoita, että henkilö olisi vammaispalvelulakin soveltamisalassa, on merkittävä riski, että henkilöiden tuen ja avun tarpeita arvioidaan hyvin eri tavoin. Ottaen huomioon, että vähintään osa lain soveltamisalaan todennäköisesti kuuluvista henkilöistä on kykenemättömiä ilmaisemaan itseään/ilmaisemaan tarpeitaan, on merkittävä riski, että asiakkaat jäävät ilman tarvitsemiansa ja etunsa mukaisia palveluita. Diakonissalaitos on huolissaan, että ehdotetuilla muutoksilla soveltamisalaa on vaikea tulkita ja voi aiheuttaa sen, että menemme takaisin diagnoosilähtöisyyteen, vaikka siitä oli tarkoitus päästä eroon.

Mikäli edunvalvontajärjestelmä toimisi, palvelutarpeen arvioinnin korostettu rooli ja asiakkaan oikeus muutoksenhakuun saattaisi ei olisi yhtä merkittävä riski asiakkaiden näkökulmasta. Kuitenkin nykyään on niin, että yleisillä edunvalvojilla on liikaa asiakkaita ja sen vuoksi mahdollisuudet hoitaa yksittäisten asiakkaidensa asioita riittävällä tavalla ovat osoittautuneet käytännössä olemattomiksi. Muutoksenhaku päämiehen sosiaalipalvelua koskevassa asiassa olisi taloudellisessakin edunvalvonnassa edunvalvontaan kuuluvaa, kun holhoustoimilain mukaan edunvalvojan tulee huolehtia, että päämies saa asianmukaisen hoidon, huolenpidon ja kuntouksen. Omais- ja läheisedunvalvojien tietämys ja osaaminen taas mm. sosiaalipalveluiden hakemisessa ja muutoksenhakuasioissa ei ole välttämättä riittävää.

Merkittävässä riskissä jäädä vaille riittäviä palveluita ovat kehitysvammaiset henkilöt. Tämä on kohtuutonta, sillä usein juuri kehitysvammaiset henkilöt ovat heikosti itseään ja oikeuksiaan puolustamaan kykeneviä. Tällä hetkellä voimassa olevan sääntelyn mukaan kehitysvammaisen henkilö on suoraan lain nojalla päässyt tiettyjen palveluiden piiriin. Jatkossa palveluiden piiriin pääseminen edellyttää, että henkilön palvelutarpeen arvioinnissa palveluiden tarvetta arvioidaan riittävällä tavalla ja henkilön tarpeet huomioiden. Ottaen huomioon hyvinvointialueiden taloudellinen tilanne, on pelkona, että raha ratkaisee ja vammaisen henkilö ei sen vuoksi saa tarvitsemiansa palveluita.